

Юрiй
МУШКЕТЬК

Гду на ви

Харкiв
«ФОЛiО»
2019

ВЕСНА ПАТРІАРХА

Тепер нам лишилося тільки згадувати... І відроджувати в уяві образ цього талановитого письменника, який до останніх місяців свого довголітнього творчого життя творив-писав і повісті, і оповідання, і публіцистичні статті.

Його 90-та весна, а цей ювілей Юрій Мушкетик скромно відзначив 21 березня 2019 року в своєму будинку в Кончі-Озерній, була продуктивною хіба що на інтерв'ю — пам'ять патріарха української літератури вражала. Писати не міг, бо різко погіршився зір, але мені переповідав сюжети своїх майбутніх новел і оповідань, багато згадував і про свою роботу як головного редактора журналу «Дніпро», і про багатолітнє очолювання Спільки письменників України, і про створення завдяки і його силам як голови Спільки письменників Товариства рідної мови, Народного Руху України за перебудову...

...Напередодні того трагічного ранку 6 червня 2019 року, коли зупинилося серце Юрія Михайловича, я збирався провідати письменника, який вже не піднімався з ліжка, і попросити автографа на двох його книжках «Плацдарм. Жорстоке милосердя» і «Торнадо». Та донька Оксана попросила зайти пізніше в надії, що батькові стане краще. Не стало. Мені ж тепер залишилося лише згадувати наші численні зустрічі, розмови...

...Ступав повільно, промацуючи костуром перед собою дорогу. Ослаб зір, погано почав бачити, не може вже читати дрібно набраний текст, але під пахвою тримає нове число «Літературної України». Юрій Мушкетик уже й не згадає, скільки десятиліть передплачує письменницьку газету, от і за нею ходить до поштової скриньки щоп'ятниці.

— Ви знаєте, як цю вуличку, на якій ми з вами стоїмо, хтось із письменників-членів нашого кооперативу назвав? І зразу ж відповів: «Витріщатик».

— Була у нас традиція, особливо за життя Олеса Гончара, тут, в письменницькому кооперативі в Кончі-Озерній. Чи не кожного вечора ми прогулювалися цією вуличкою, розмовляли. І не тільки ми. Письменники любили «витріщатися» один на одного, тобто зустрічатися, спілкуватися. Тепер такого нема. Самотність — чи не найважчий тягар, який лягає на людину похилого віку.

— Але ж Ваш улюблений філософ Сенека насолоджувався у своїй підмиській садибі старістю і самотністю — нагадав я. — Пам'ятаєте, що він писав в одному з листів до свого молодого друга Луцілія: «Так ось, завдяки моїй підмиській садибі, зринає переді мною, куди не гляну, моя старість. Обнімімо ж її, покохаймо! Багата втіхами й вона, якщо лише знаєш, як нею користуватись. Плоди найсмачніші, коли минаються».

Юрій Михайлович замислився, довго мовчав і вже вдома, в своєму кабінеті, де за склом книжкової полиці стоїть портрет його покійної дружини, промовив: «Не старість мене лякає, і не смерть, а самотність. Як я можу нею насолоджуватися, коли вже друзів-письменників не погукаєш. Нікого вже нема з мого покоління. Помер останній із них — 95-річний Олександр Сизоненко. Ні, не останній, кілька місяців не дожив до свого сторіччя Віктор Міняйло — нещодавно пішов у засвіти».

Юрій Мушкетик зустрічає своє 90-ліття у своїй підмиській садибі. Як і філософ Сенека. Правда, нашому письменникові й не снилася така розкіш, у якій купався цей давньоримський письменник і мислитель, котрий за спиною цезаря керував Римською імперією.

— Але як завершив своє життя цей квестор, претор, консул, поет, філософ, який володів казковим багатством? Звинувачений у змові проти імператора Нерона, Сенека перерізав собі вени, — продовжив нашу розмову Юрій Михайлович.

Я не випадково згадав автора знаменитих «Моральних листів до Луцілія», бо не забувається великий розголос повісті «Суд над Сенекою» 1978 року опублікування, в якій Юрій Мушкетик застосував відомий ще з римських часів прийом судових суперечок-контраверсій, характерний для філософської прози Сенеки.

У повісті молоді студенти — майбутні прокурори, слідчі, судді, захисники чинять суд над вихователем майбутнього жорстокого тирана Нерона, який звинуватив свого вчителя у змові і проголосив йому смерть. Та сучасна молодь судить Сенеку не лише за те, що той виховав тирана, а передусім за те, що філософія і література стали для нього тими засобами, за допомогою яких він вводив сучасників і нащадків в оману з приводу буття і небуття, добродеті і жаги розкошів, величі духу і моральної захланності, тоді як сам дбав про примноження власного багатства і жив у великій розкоші.

— Але ж у «Анналах» Таціта наводиться лист Сенеки, в якому він просить імператора, щоб той наказав своїм прокураторам забрати його статки, — нагадав Юрій Михайлович. — До речі, і Нерон не прийняв його майна і не дозволив йому віддалитися від державних справ. Правда, після самогубства свого вихователя імператор конфіскував усе його майно.

І далі наша розмова перетекла в русло сучасних президентських виборів, зокрема, про те, що Петро Порошенко зробив велику помилку, не відмовившись від свого мільярдного статку на користь держави та народу, якому він присягнувся вірно служити. Юрія Михайловича гнітило нехлюйське ставлення до виборів президента України значної частини народу нашого, особливо молоді, яка не думає про майбутнє України, не відчуває своєї особистої відповідальності за долю держави і готова вручити ключ від головного кабінету держави неофітові в державних справах. Чи не буде цей актор творити на державному олімпі щось на зразок примітивного театру абсурду, режисером у якому виступатиме олігарх?

Свого часу Аристотель називав олігархію виродженням аристократії, — продовжив я розмову. — У нас олігархія вибуяла на ґрунті, з якого випололи національну еліту, національну аристократію. Тому сучасна олігархія позбавлена національної відповідальності за свою державу, про яку мріяли і яку здобували їхні попередники. Національно свідомі попередники, аристократи духу — від Франка, Липинського, Грушевського, Скоропадського до українських інтелігентів-дисидентів другої половини

ХХ століття — дбали не стільки про власне збагачення, вірніше, зовсім не дбали, а думали про долю своєї пригнобленої нації.

— Я про це не раз писав, не раз говорив, але хто тепер слухає письменника. Була в мене стаття «Нам пора для України жити». Були й інші: «Чого ми такі?», «Є у світі Бог», «Звідки прийшла і куди пішла Земля Руська», «Українці донині, нині, прісно і вовіки віків», «Зняти полуду з очей». Ці та деякі інші статті я включив у цю книжечку «Вірую в правду», яку Ваш Інститут літератури видав у серії «Бібліотека українського воїна»¹. Про що я писав? Подивіться, — і Юрій Михайлович подав мені цю книжечку-метелика в обкладинці.

Звичайно, я читав ці статті, але ще раз погортав сторінки-крильця цього метелика і зупинився ось на цих словах Юрія Мушкетика: «Наша людина принижена владою, владою живота-кендюха. А людина ж приходить у світ для творчості, для мислі, для польоту. Хто з української влади, українських олігархів процитував коли Шевченка, Франка, Лесю Українку, високі урядовці, вчорашні комуністи, галасливі комсомольці, порозквашували губи, йдуть цілувати руку московському попові, бо на тій руці годинник у 30 тисяч доларів, і та рука намагається пригребти українських православних у «Русский мир». Та й вчорашні комуністи, які гукали «бога нет», зараз стали «православними» і заїдають кутею коньяк «Хенессі».

Більшість повістей, романів, оповідань Юрія Мушкетика — це художньо-майстерні розмисли над людською природою, злетами, катаклізмами людської душі, над вічними духовними цінностями і над усім тим, що, як іржа, роз'їдає людську душу, морально нівечить людину. Скажімо, в алегоричній повісті «Старий у задумі» (1978) письменник виносить на читацький суд дилему: невпинна, самовдосконалююча робота душі чи змирення з обставинами, збайдужіння, конформізм.

У історичних творах, присвячених подіям Другої світової війни та повоєнним десятиліттям («Жорстоке милосердя», «Віхола», «Обвал», «Біль», «Крапля крові», «Біла

¹ Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — Прим. ред.

• ————— •

тінь», «Позиція», «Рубіж»), Юрій Мушкетик цілеспрямовано прозирає людські душі, намагаючись у складних історичних, соціальних і політичних обставинах буття української людини не втратити емоційної чутливості до найпотаємніших порухів людської душі, яка так важко, з величезним зусиллям волі відкривається в умовах тотальної недовіри влади до долі окремої людини, постійного диктату поведінки, мислення і навіть життєвої долі.

«Рух душі героя — то найбільша динаміка з усіх відомих письменникові динамік, особливо героя крупного, масштабного...» — якось висловився Юрій Мушкетик, вишукуючи нові соціально-психологічні «вузли» і духовно-моральні конфлікти, завдяки яким він прагне розбудити совість, змусити заговорити сумління, наповнити розум читача сумнівами, роздумами і, врешті, досягнути рівноваги духу.

Великий розголос мав свого часу творчо оригінальний і концептуально новаторський цикл: новела «Смерть Сократа», повісті «Суд над Сенекою», «Жовтий цвіт кульбаби», «Літній птах на зимовому березі», «Селена». Юрій Мушкетик майстерно опрацьовує конкретно історичні факти і постаті (Сократ, Платон, Сенека, Нерон та ін.) і формує своєрідний плацдарм для морально-філософського турніру своїх героїв. Вводячи паралельні сюжети із сьогодення, письменник наче перевіряє історією моральні засади свого сучасника, заманюючи читача замислитися над сутністю людського життя, його призначенням, втягнути читача у вир пристрастних суперечок, дати йому можливість відкривати самому двері, за якими істина. Згодом в оригінальній за ідейним спрямуванням повісті «Диявол не спить» Юрій Мушкетик зводить мудрого старчика, філософа із колишнім спудеєм Київської академії, нині — митрополитом київським Самуїлом Миславським, який втішається плотським життям і не може зрозуміти, чому з таким благословенням зустрічають мандрівного мислителя бідні й багаті, слухають його повчання. Митрополит хоче вивідати в бездомного філософа, як дійти до таких висот внутрішньої гармонії, душевного ладу і духовної зрілості. І відповідає йому, своєму колишньому колегіянтіві, Григорій Сковорода: «Через себе самого

протопчи стежечку у власну душу, й пізнаєш через себе інших світ».

Та значно складнішим для самого Сквороди виявився диспут зі своїм спудейським товаришем, також бездомним блукальцем Сидором Даниленком, на докори якого він не зміг відповісти. Вірніше, автор повісті «Диявол не спить» свідомо не дав слова Сквороді — хай читач подумає, замислиться, чому такий мудрець відсторонився у своїй творчості від болей і страждань українського люду, відмовився у своїх писаннях від рідної мови, не заступився вголос за бідного, за скривдженого.

Сидір Даниленко із прізвиськом Корінець виказував мовчазному філософу: «Коли гайдамаків садили на кілля, ти писав “Начальную дверь к христианскому добронравію...” Гетьманщину касували, ти пісеньки писав до “Саду Божественного”. Січ руйнували — писонув “Змія Ізраїльського”. Ярмо кріпацьке одягли й занози всунули...»

Ясна річ, Юрій Мушкетик ці витворені його уявою, його роздумами про громадянську відповідальність національного митця диспути проектує на день сьогоднішній, на свого сучасника і майбутнього читача, аби людина замислювалася над кожним своїм кроком, кожним вчинком і відповідально зазірала в безодню зла, соціальної пасивності, стихійних пристрастей і страждань грішної душі.

«Людські світи... вони невидимі» — свідчить Юрій Мушкетик у романі «Морок». Він «посилає» своїх героїв у такі глибокі «тили» першоспонук вчинків, у такі далекі морально-психологічні розвідки, звідки вони повертаються або переобтяжені сумнівами, докорами совісті, моральним каяттям, або духовно просвітленими, морально очищеними, з прозрінням душі.

У романах «Морок», «Плацдарм», «У пастці», «Торнадо», в багатьох оповіданнях і публіцистичних роздумах Юрій Мушкетик відтворює суспільно-політичну атмосферу України, в якій чорним мороком набрякли хмари розпачу, безнадії і темного зла. Письменник засуджує і нинішню владу, і свій народ нещадно, але справедливо, бо бачить, знає, що духовний і моральний стан українського суспільства критичні. Його обурює моральна деградація тих, хто при владі, хто розкошує в багатстві, часто з ци-

ЗМІСТ

Весна патріарха. <i>Микола Жулинський</i>	3
Іду на ви	14
Звідки прийшла і куди пішла Земля Руська?	118
Козаки	128
Є у світі Бог	147
Українці донині, нині, прісно і вовіки віків	153
Через пороги	165
Зняти полуду з очей	170
Це повинен знати кожен.	173
Нам пора для України жити	181